

Samling af Afgørelser

DOMSTOLENS DOM (Første Afdeling)

26. januar 2017*

»Appel — karteller — belgiske, tyske, franske, italienske, nederlandske og østrigske markeder for badeværelsesudstyr og — inventar — samordning af salgspriser og udveksling af følsomme kommercielle oplysninger — retningslinjerne for beregning af bøder af 2006 — begrundelsespligt — ligebehandlingsprincippet — proportionalitet — udøvelse af den fulde prøvelsesret«

I sag C-636/13 P,

angående appel i henhold til artikel 56 i statuten for Den Europæiske Unions Domstol, iværksat den 27. november 2013,

Roca Sanitario SA, Barcelona (Spanien), ved abogados J. Folguera Crespo, P. Vidal Martínez og E. Navarro Varona,

appellant,

den anden part i appelsagen:

Europa-Kommissionen ved F. Castilla Contreras, F. Castillo de la Torre og F. Jimeno Fernández, som befuldmægtigede, og med valgt adresse i Luxembourg,

sagsøgt i første instans,

har

DOMSTOLEN (Første Afdeling)

sammensat af Domstolens vicepræsident, A. Tizzano, som fungerende formand for Første Afdeling, og dommerne M. Berger, E. Levits, S. Rodin (refererende dommer) og F. Biltgen,

generaladvokat: M. Wathelet

justitssekretær: fuldmægtig K. Malacek,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 10. september 2015,

og idet Domstolen efter at have hørt generaladvokaten har besluttet, at sagen skal pådømmes uden forslag til afgørelse,

afsagt følgende

* * Processprog: spansk.

Dom

- 1 Roca Sanitario SA har ved sit appelskrift nedlagt påstand om delvis ophævelse af Den Europæiske Unions rets dom af 16. september 2013, Roca Sanitario mod Kommissionen (T-408/10, herefter »den appellerede dom«, EU:T:2013:440), hvorved Retten nedsatte størrelsen af den bøde, som Roca Sanitario og dets datterselskab Rosa SARL (herefter »Rosa France«) blev pålagt in solidum ved Kommissionens afgørelse K(2010) 4185 endelig af 23. juni 2010 om en procedure i henhold til artikel 101 TEUF og EØS-aftalens artikel 53 (sag COMP/39092 – Badeværelsesudstyr og -inventar) (herefter »den omtvistede afgørelse«), til 6 298 000 EUR, og i øvrigt frifandt Kommissionen for en påstand om annullation af denne afgørelse.

Retsforskrifter

Forordning (EF) nr. 1/2003

- 2 Rådets forordning (EF) nr. 1/2003 af 16. december 2002 om gennemførelse af konkurrencereglerne i [artikel 101 TEUF] og [102 TEUF] (EFT 2003, L 1, s. 1) bestemmer følgende i artikel 23, stk. 2 og 3:

»2. Kommissionen kan ved beslutning pålægge virksomheder og virksomhedssammenslutninger bøder, hvis de forsætligt eller uagtsomt:

- a) overtræder traktatens artikel [101 TEUF] eller [102 TEUF] [...]

[...]

Bøden kan for hver af de virksomheder, som har deltaget i overtrædelsen, ikke overstige 10% af den samlede omsætning i det foregående regnskabsår.

[...]

3. Ved fastlæggelse af bødens størrelse skal der tages hensyn til både overtrædelsens grovhed og varighed.«

- 3 Forordningen bestemmer i artikel 31:

»Domstolen har fuld prøvelsesret med hensyn til klager over beslutninger, hvorved Kommissionen fastsætter en bøde eller en tvangsbøde. Den kan ophæve, nedsætte eller forhøje den pågældende bøde eller tvangsbøde.«

Retningslinjerne af 2006

- 4 I punkt 2 i retningslinjerne for beregning af bøder efter artikel 23, stk. 2, litra a), i forordning nr. 1/2003 (EUT 2006, C 210, s. 2, herefter »retningslinjerne af 2006«) foreskrives, at Kommissionen hvad angår bødefastsættelse »skal tage hensyn til overtrædelsens grovhed og varighed«, og at »bøden [...] ikke [må] overstige de grænser, der er fastsat i artikel 23, stk. 2, andet og tredje afsnit, i forordning [(EF)] nr. 1/2003«.

- 5 Disse retningslinjers punkt 13 bestemmer:

»Med henblik på at fastsætte bødens grundbeløb anvender Kommissionen værdien af virksomhedens afsætning af varer eller tjenester, som er direkte eller indirekte [...] forbundet med overtrædelsen, i det relevante geografiske område inden for [Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde (EØS)].

Kommissionen anvender normalt virksomhedens afsætning i det seneste fulde regnskabsår, hvor den har deltaget i overtrædelsen (i det følgende benævnt »afsætningens værdi«). Kommissionen anvender normalt virksomhedens afsætning i det seneste fulde regnskabsår, hvor den har deltaget i overtrædelsen.«

6 I retningslinjernes punkt 20 bestemmes følgende:

»Overtrædelsens grovhed vurderes fra sag til sag for alle typer overtrædelser, idet der tages hensyn til alle relevante forhold i den enkelte sag.«

7 I samme retningslinjers punkt 21 bestemmes:

»Normalt vil den del af afsætningens værdi, der skal tages i betragtning, blive fastsat til et niveau, der kan udgøre op til 30%.«

8 Punkt 22i retningslinjerne af 2006 har følgende ordlyd:

»For at afgøre, om den del af afsætningens værdi, der skal tages i betragtning i en given sag, skal ligge i den nedre eller øvre del af denne skala, vil Kommissionen tage hensyn til en række faktorer, såsom overtrædelsens art, virksomhedernes samlede markedsandel, overtrædelsens geografiske udstrækning og spørgsmålet om, hvorvidt overtrædelsen er blevet udmøntet i praksis eller ej.«

9 Retningslinjernes punkt 23 bestemmer

»Horizontale aftaler [...] om prisfastsættelse, markedsdeling og begrænsning af produktionen, som normalt er hemmelige, betragtes på grund af deres art som de mest alvorlige konkurrencebegrænsninger, og i henhold til konkurrencepolitikken skal de straffes strengt. Den del af afsætningen, der tages i betragtning i forbindelse med sådanne overtrædelser, befinder sig derfor normalt på den øvre del af skalaen.«

10 I retningslinjernes punkt 25 bestemmes følgende:

»Uafhængigt af, hvor længe en virksomhed har deltaget i overtrædelsen, vil Kommissionen også lade bødens grundbeløb omfatte et beløb på mellem 15 og 25% af afsætningens værdi, som defineret i afsnit A ovenfor, for at afskrække virksomhederne fra at bare det at indtræde i horisontale aftaler om prisfastsættelse, markedsdeling og begrænsning af produktionen. Kommissionen kan også opkræve et sådant ekstrabeløb i tilfælde af andre overtrædelser. For at fastslå, hvor stor en del af afsætningens værdi der skal tages i betragtning i et givet tilfælde, vil Kommissionen tage udgangspunkt i en række forskellige faktorer, især de i punkt 22 nævnte.«

11 Af samme retningslinjers punkt 29 fremgår:

»Bødens grundbeløb kan nedsættes, hvis Kommissionen fastslår, at der foreligger formildende omstændigheder, f.eks.:

- hvis den pågældende virksomhed fremlægger bevis for, at den bragte overtrædelsen til ophør, så snart da Kommissionen greb ind. Dette gælder ikke for hemmelige aftaler eller hemmelig praksis (især karteller)
- hvis den pågældende virksomhed fremlægger bevis for, at overtrædelsen skyldes uagtsomhed
- hvis den pågældende virksomhed fremlægger bevis for, at dens deltagelse i overtrædelsen er stærkt begrænset, og at den i den periode, hvor den har været deltager i de ulovlige aftaler, i praksis har undladt at anvende dem ved at udøve en konkurrencemæssig adfærd på markedet; selve den

omstændighed, at en virksomhed har deltaget i overtrædelsen i en kortere periode end de øvrige virksomheder, betragtes ikke som en formildende omstændighed, fordi dette allerede er taget i betragtning ved fastsættelsen af bødens grundbeløb

- hvis den pågældende virksomhed samarbejder effektivt med Kommissionen uden for anvendelsesområdet for meddelelsen om samarbejde i kartelsager og ud over dens retlige pligt til at samarbejde
- hvis de offentlige myndigheder eller lovgivningen har tilladt eller fremmet en konkurrencebegrænsende adfærd. [...]«

Sagens baggrund og den omtvistede afgørelse

- 12 Sagens baggrund blev fremstillet i den appellerede doms præmis 1-28 og kan sammenfattes som følger.
- 13 Roca Sanitario er moderselskab i en koncern af selskaber, der driver virksomhed inden for sektoren for badeværelsesudstyr og -inventar (herefter »Roca-koncernen«). På tidspunktet for de faktiske omstændigheder, der udgør den fastslåede overtrædelse, ejede Roca Sanitario hele kapitalen i Roca France, som hovedsagligt distribuerede keramiske artikler og vandhaner og armaturer på det franske marked. Den 29. oktober 1999 erhvervede Roca Sanitario den koncern, i spidsen for hvilken stod selskabet Keramik Holding AG, et schweizisk selskab, der bl.a. ejede hele kapitalen i Laufen Austria AG (herefter »Laufen-koncernen«). På tidspunktet for de faktiske omstændigheder, der udgør den fastslåede overtrædelse, fremstillede Laufen Austria keramiske artikler under sine egne mærker og markedsførte disse samt produkter, der var produceret af virksomhedens konkurrenter. Virksomhedens afsætning var koncentreret om Østrig og, i mindre grad, Tyskland.
- 14 Den 15. juli 2004 oplyste Masco Corp. og selskabets datterselskaber, herunder Hansgrohe AG, som fremstiller vandhaner og armaturer, og Hülpe GmbH, som fremstiller bruseafskærmninger, Kommissionen om forekomsten af et kartel i sektoren for badeværelsesudstyr og -inventar og anmodede om bødefritagelse i medfør af Kommissionens meddelelse om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager (EFT 2002, C 45, s. 3) eller subsidiært en nedsættelse af de bøder, som de kunne blive pålagt.
- 15 Den 9. og den 10. november 2004 gennemførte Kommissionen uanmeldte kontrolundersøgelser i lokalerne for flere selskaber og nationale brancheforeninger med aktiviteter inden for sektoren for badeværelsesudstyr og -inventar. Kommissionen, som i perioden fra den 15. november 2005 til den 16. maj 2006 havde fremsendt begæringer om oplysninger til de nævnte selskaber og brancheforeninger, herunder til Roca France og Laufen Austria, vedtog den 26. marts 2007 en klagepunktsmeddelelse. Denne klagepunktsmeddelelse blev meddelt bl.a. appellanten.
- 16 Den 17. januar 2006 anmodede Roca France på egne vegne og på vegne af Laufen-koncernen, for så vidt som Roca France havde overtaget denne koncerns aktiviteter i Frankrig, om bødefritagelse i medfør af Kommissionens meddelelse om bødefritagelse eller bødenedsættelse i kartelsager eller subsidiært en nedsættelse af de bøder, som virksomheden kunne blive pålagt.
- 17 Efter en høring, som blev afholdt fra den 12. november til den 14. november 2007, fremsendelsen den 9. juli 2009 af en sagsfremstillingsmeddelelse til visse selskaber og yderligere begæringer om oplysninger, som blev fremsendt til appellanten, vedtog Kommissionen den 23. juni 2010 den omtvistede afgørelse hvorved den fastslog, at der forelå en overtrædelse af artikel 101, stk. 1, TEUF og af artikel 53 i aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde af 2. maj 1992 (EFT 1994, L 1, s. 3) i sektoren for badeværelsesudstyr og -inventar. Denne overtrædelse, som 17 virksomheder havde deltaget i, havde fundet sted i løbet af forskellige perioder i tidsrummet fra den 16. oktober 1992 til den 9. november 2004 i form af en flerhed af konkurrencebegrænsende aftaler eller former for

samordnet praksis på Belgiens, Tysklands, Frankrigs, Italiens, Nederlandenes og Østrigs områder. De produkter, som var omfattet af kartellet, var badeværelsesudstyr og -inventar, som tilhørte en af følgende tre undergrupper af produkter, nemlig vandhaner og armaturer, bruseafskærmninger og tilbehør samt keramiske artikler (herefter »de tre undergrupper af produkter«).

- 18 Kommissionen henviste bl.a. til eksistensen af nationale brancheorganisationer, hvis medlemmer udførte aktiviteter, der omfattede alle tre undergrupper af produkter, som den benævnte »koordinationsorganer«, nationale brancheorganisationer, som omfattede medlemmer, hvis aktiviteter vedrørte mindst to af disse tre undergrupper af produkter, som den benævnte »foreninger vedrørende flere produktgrupper«, samt specialsammenslutninger, som omfattede medlemmer, hvis aktiviteter vedrørte en af de tre undergrupper af produkter. Endelig fastslog Kommissionen, at der fandtes en central gruppe af virksomheder, der havde deltaget i kartellet i forskellige medlemsstater og i forbindelse med koordinationsorganerne eller brancheforeningerne vedrørende flere produktgrupper.
- 19 Hvad angår Roca-koncernens deltagelse i den fastslåede overtrædelse var Kommissionen af den opfattelse, at den havde haft kendskab til overtrædelsen vedrørende de tre undergrupper af produkter. Hvad imidlertid angår kartellets geografiske udstrækning fandt Kommissionen, at Roca-koncernen ikke kunne antages at have haft kendskab til dets samlede udstrækning, men skulle kun anses for at have haft kendskab til den hemmelige adfærd i Frankrig og i Østrig.
- 20 Kommissionen fastslog således i den omtvistede afgørelses artikel 1, stk. 3, at Roca Sanitario og selskabets to datterselskaber, Roca France og Laufen Austria, havde tilsidesat artikel 101, stk. 1, TEUF og artikel 53 i aftalen om Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde af 2. maj 1992 ved at deltage i en vedvarende aftale eller samordnet praksis inden for sektoren for badeværelsesudstyr og -inventar i Frankrig og i Østrig.
- 21 Kommissionen pålagde i henhold til den omtvistede afgørelses artikel 2, stk. 4, Roca Sanitario og Laufen Austria en bøde på 17 700 000 EUR in solidum og Roca Sanitario og Roca France en bøde på 6 700 000 EUR in solidum. Kommissionen pålagde endvidere Laufen Austria en bøde på 14 300 000 EUR for virksomhedens deltagelse i overtrædelsen i den periode, der lå forud for Roca Sanitarios overtagelse af Laufen-koncernen.

Sagen for Retten og den appellerede dom

- 22 Ved stævning indleveret til Rettens Justitskontor den 8. september 2010 anlagde Roca Sanitario sag med påstand om annullation af den omtvistede afgørelse, for så vidt som den vedrører virksomheden, og, subsidiært, nedsættelse af den bøde, som den var blevet pålagt.
- 23 Roca Sanitario fremsatte seks anbringender til støtte for påstanden om delvis annullation af den omtvistede afgørelse. Det første, det andet og det femte anbringende omhandlede den omstændighed, at Roca Sanitario blev tilregnet ansvaret for Roca Frances og Laufen Austrias handlinger. Det tredje anbringende omhandlede en tilsidesættelse af retten til forsvar. Det fjerde anbringende vedrørte beregningen af størrelsen af den bøde, som appellantens og Laufen Austria blev pålagt in solidum. Det sjette anbringende omhandlede Kommissionens bedømmelse af overtrædelsens grovhed.
- 24 I forbindelse med sin subsidiære påstand om nedsættelse af bøden beråbte Roca Sanitario sig, at den deltagelse i overtrædelsen, som virksomheden blev tilregnet ansvaret for, var mindre alvorlig i forhold til andre deltageres deltagelse, samt den mulige nedsættelse af den bøde, som Roca France og Laufen Austria måtte blive indrømmet som følge af deres respektive søgsmål.

- 25 Ved den appellerede dom nedsatte Retten, idet den udøvede sin fulde prøvelsesret, den bøde, som appellanten og Roca France var blevet pålagt in solidum, og fastsatte den til 6 298 000 EUR med henblik på at lade appellanten få gavn af en bødenedsættelse, der var blevet indrømmet Roca France. Retten frifandt i øvrigt Kommissionen.

Parternes påstande

- 26 Roca Sanitario har nedlagt følgende påstande:
- Den appellerede dom ophæves delvis.
  - Den bøde, som virksomheden er blevet pålagt, nedsættes.
  - Kommissionen tilpligtes at betale sagsomkostningerne.
- 27 Kommissionen har nedlagt følgende påstande:
- Appellen forkastes.
  - Laufen Austria tilpligtes at betale sagsomkostningerne.

Appellen

- 28 Til støtte for appellen har appellanten fremsat to anbringender. Det første anbringende vedrører en retlig fejl, som er begået i forbindelse med, at et af virksomhedens anbringender, der blev fremsat i første instans, blev kvalificeret som værende fremsat »for sent«. Med det andet anbringende gøres det gældende, at Retten tilsidesatte princippet om individuelle straffe, princippet om personligt ansvar, proportionalitetsprincippet, ligebehandlingsprincippet og princippet om beskyttelse af den berettigede forventning og begrundelsespligten, idet den afviste at nedsætte grundbeløbet for den bøde, der er pålagt appellanten.

Det første anbringende

Parternes argumenter

- 29 Roca Sanitario har med det første anbringende foreholdt Retten, at den i den appellerede doms præmis 44 og 45 ikke antog argumentet om, at Kommissionen med henblik på anvendelsen af formodningen for, at Roca Sanitario udøvede en afgørende indflydelse på Laufen Austria, tog en urigtig dato for Roca Sanitarios erhvervelse af næsten alle selskabsandelene i Keramik Holding i betragtning, til realitetsbehandling. Til forskel fra det i den omtvistede afgørelse anførte fandt denne erhvervelse således først sted den 31. december 1999.
- 30 Ifølge appellanten kvalificerede Retten med urette dette argument som fremsat for sent med den begrundelse, at argumentet først var blevet påberåbt i replikken. Dette argument burde således have været anset for en uddybning af et anbringende, som allerede blev fremsat i stævningen. Retten var under alle omstændigheder forpligtet til af egen drift at behandle en urigtig bedømmelse af de faktiske omstændigheder på et hvilket som helst tidspunkt i proceduren og som følge heraf nedsætte bøden, idet den i modsat fald gør sig skyldig i en tilsidesættelse af retten til en effektiv domstolsbeskyttelse som fastsat i artikel 47 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, samt af proportionalitetsprincippet, som er en integrerende del af artikel 31 i forordning nr. 1/2003.

31 Kommissionen har bestridt appellantens argumenter.

Domstolens bemærkninger

- 32 Det bemærkes, at det tilkommer Den Europæiske Unions retsinstanser at foretage den legalitetskontrol, som de er pålagt, på grundlag af oplysninger indgivet af sagsøgeren til støtte for dennes anbringender. I forbindelse med denne kontrol kan retsinstanserne ikke støtte sig på den skønsmargen, som Kommissionen har, hverken for så vidt angår valget af de elementer, der tages i betragtning ved anvendelsen af de i retningslinjerne nævnte kriterier, eller hvad angår vurderingen af disse elementer for at afvise at udøve en tilbundsgående kontrol af både retlige og faktiske omstændigheder (dom af 8.12.2011, Chalkor mod Kommissionen, C-386/10 P, EU:C:2011:815, præmis 62).
- 33 Legalitetskontrollen kompletteres af den fulde prøvelsesret, der er anerkendt i artikel 31 i forordning nr. 1/2003, i henhold til artikel 261 TEUF. Denne kompetence giver Unionens retsinstanser beføjelse til ud over en simpel legalitetskontrol af sanktionen at anlægge deres egen vurdering i stedet for Kommissionens og derfor ophæve, nedsætte eller forhøje den pålagte bøde eller tvangsbøde (dom af 8.12.2011, Chalkor mod Kommissionen, C-386/10 P, EU:C:2011:815, præmis 63 og den deri nævnte retspraksis).
- 34 Det skal imidlertid fremhæves, at udøvelsen af den fulde prøvelsesret ikke svarer til en kontrol af egen drift, og bemærkes, at proceduren for Unionens retsinstanser er kontradiktorisk. Med undtagelse af spørgsmål om grundlæggende retsprincipper, som retsinstanserne er forpligtet til at tage under påkendelse af egen drift, såsom en manglende begrundelse af den anfægtede afgørelse, er det op til sagsøgeren at gøre anbringender gældende til prøvelse af afgørelsen og at fremlægge oplysninger til støtte for disse anbringender (dom af 8.12.2011, Chalkor mod Kommissionen, C-386/10 P, EU:C:2011:815, præmis 64).
- 35 I henhold til artikel 48, stk. 2, i Rettens procesreglement, i den version der fandt anvendelse på tidspunktet for afsigelsen af den appellerede dom, må nye anbringender ikke fremsættes under sagens behandling, medmindre de støttes på retlige eller faktiske omstændigheder, som er kommet frem under retsforhandlingerne. Et argument, som ikke er udtryk for en uddybning af et argument, som tidligere er fremført direkte eller indirekte i stævningen og ikke har nær sammenhæng med et sådant, skal anses for et nyt argument (jf. i denne retning dom af 12.11.2009, SGL Carbon mod Kommissionen, C-564/08 P, ikke trykt i Sml., EU:C:2009:703, præmis 20-34, og af 16.12.2010, AceaElectrabel Produzione mod Kommissionen, C-480/09 P, EU:C:2010:787, præmis 111).
- 36 I nærværende sag fastslog Retten i den appellerede doms præmis 44, at »klagepunktet om, at [appellanten] først fra den 6. juni 2000 ejede hele kapitalen i Laufen Austria, blev rejst for første gang i replikken«, hvorefter Retten i nævnte doms præmis 45 anførte, at »[appellanten] udtrykkeligt har angivet i stævningen, at virksomheden havde erhvervet 100% af kapitalen i Keramik Holding den 29. oktober 1999«, hvorefter Retten konkluderede, at »[appellanten] dermed med urette har anført, at [dette] klagepunkt udgør en uddybning af anbringender, der er indeholdt i stævningen«.
- 37 Henset til, at tidspunktet for appellants erhvervelse af kapitalen i Keramik Holding er et centralt element ved beregningen af grundbeløbet for den bøde, der skal pålægges Roca Sanitario, kan det nævnte klagepunkt ikke anses for en uddybning af et anbringende, der er anført i stævningen, men skal kvalificeres som en nyt anbringende.
- 38 Det tilkommer endvidere ikke Retten at udbedre fejl, som en part har begået ved fremstillingen af de faktiske omstændigheder, som kan danne grundlag for anbringender, hvormed den omtvistede afgørelse påstås annulleret.
- 39 Følgelig skal det første anbringende forkastes som ugrundet.

Det andet anbringende

Parternes argumenter

- 40 Roca Sanitario har med det andet anbringende foreholdt Retten, at den bl.a. i den appellerede doms præmis 157-188 og 201 og 202 tilsidesatte princippet om individuelle straffe, princippet om personligt ansvar, proportionalitetsprincippet, ligebehandlingsprincippet og princippet om beskyttelse af den berettigede forventning og begrundelsespligten, idet den ikke drog de rette konsekvenser af Rettens egen konklusion, hvorefter den deltagelse i overtrædelsen, som Roca Sanitario tilregnes ansvaret for, var mindre alvorlig, end den deltagelse, som de øvrige deltagere i kartellet havde gjort sig skyldige i, ved at tilpasse koefficienten forbundet med overtrædelsens grovhed som omhandlet i punkt 20-23 i retningslinjerne af 2006 (herefter »koefficienten for »overtrædelsens grovhed«») og den yderligere koefficient, som er fastsat i disse retningslinjers punkt 25 (herefter »koefficienten for »ekstrabeløb«»), og ved at nedsætte bødens grundbeløb.
- 41 Roca Sanitario har for det første anført, at den appellerede doms præmis 157-188 er behæftet med en retlig fejl, for så vidt som der ikke heri – med henblik på fastlæggelsen af bødens grundbeløb – tages hensyn til, at den deltagelse i overtrædelsen, som virksomheden tilregnes ansvaret for, var mindre alvorlig end de øvrige sanktionspålagte virksomheders deltagelse. I denne henseende foretages der ikke i den appellerede dom en sondring – bortset fra med hensyn til den geografiske rækkevidde af deltagelsen i overtrædelsen – mellem grovheden af den adfærd, som virksomhedens datterselskaber udviste, og grovheden af den adfærd, der blev udvist af de virksomheder, som dannede den »hårde kerne« af deltagende virksomheder, alt efter arten af deres respektive adfærd eller alt efter antallet af underprodukter, der var omfattet af overtrædelsen. I henhold til princippet om forbud mod forskelsbehandling burde Retten således have nedsat grundbeløbet for den bøde, der blev pålagt Roca Sanitario, ved på denne virksomhed at anvende lavere koefficienter for »overtrædelsens grovhed« og »ekstrabeløb« end de koefficienter, der blev anvendt på de nævnte virksomheder, og burde have draget konsekvenserne af konklusionerne i den appellerede doms præmis 169, 186 og 187.
- 42 For det andet er de begrundelser, der fremgår af den appellerede doms præmis 168 og 187, i modstrid med den retspraksis, der finder anvendelse på området for afpasning af bøder, og de tilgodeser med urette princippet om bødens forholdsmæssighed på bekostning af ligebehandlingsprincippet.
- 43 For det tredje burde den mindre alvorlige karakter af den deltagelse i overtrædelsen, som Roca Sanitario tilregnes ansvaret for, være taget i betragtning som en formildende omstændighed som omhandlet i punkt 29, tredje led, i retningslinjerne af 2006. Imidlertid afviste Retten i den appellerede doms præmis 171-177 på grundlag af en overdrevent restriktiv og urigtig fortolkning af denne bestemmelse enhver nedsættelse af bøden i denne henseende.
- 44 For det fjerde tilsidesatte Retten princippet om beskyttelse af den berettigede forventning og begrundelsespligten, idet den, under henvisning til retningslinjernes punkt 21-23, i den appellerede doms præmis 185 undlod at nævne den mindre grovhed af den deltagelse i overtrædelsen, som appellanten blev tilregnet ansvaret for, i forhold til grovheden af de øvrige deltageres deltagelse for at fastslå, at Kommissionen havde overholdt proportionalitetsprincippet.
- 45 Kommissionen har bestridt disse argumenter. Desuden finder Kommissionen, selv om den er af den opfattelse, at Retten med rette forkastede appellants argumenter om tilsidesættelse af ligebehandlingsprincippet og proportionalitetsprincippet, i det væsentlige, at den forudsætning, som Retten lagde til grund, og hvorefter koefficienterne for »overtrædelsens grovhed« og »ekstrabeløbet«, som blev anvendt på appellanten, som kun deltog i den franske og den østrigske del af overtrædelsen, burde have været anderledes end koefficienterne for de øvrige medlemmer af det foreliggende kartel,

som deltog i overtrædelsen på seks medlemsstaters områder, og hvis deltagelse vedrørte tre undergrupper af produkter, er urigtig. Kommissionen har følgelig opfordret Domstolen til at ændre disse begrundelser.

Domstolens bemærkninger

- 46 Det bemærkes indledningsvis, at Retten alene har kompetence til at efterprøve den måde, hvorpå Kommissionen i hvert enkelt tilfælde har vurderet grovheden af den ulovlige adfærd. Under en appelsag er formålet med Domstolens efterprøvelse dels at undersøge, i hvilket omfang Retten juridisk korrekt har taget hensyn til alle faktorer, der er afgørende ved vurderingen af grovheden af en given adfærd under hensyntagen til artikel 101 TEUF og artikel 23 i forordning nr. 1/2003, dels at undersøge, om Retten i tilstrækkelig grad har taget stilling til alle de argumenter, som appellanten har fremført til støtte for sin påstand om ophævelse eller nedsættelse af bøden (jf. bl.a. dom af 17.12.1998, Baustahlgewebe mod Kommissionen, C-185/95 P, EU:C:1998:608, præmis 128, af 28.6.2005, Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P – C-208/02 P og C-213/02 P, EU:C:2005:408, præmis 244, og af 5.12.2013, Solvay Solexis mod Kommissionen, C-449/11 P, ikke trykt i Sml., EU:C:2013:802, præmis 74).
- 47 For så vidt som Roca Sanitario med det andet anbringende har foreholdt Retten, at den – såvel under sin legalitetsprøvelse af den omtvistede afgørelse, i den appellerede doms præmis 157-179, som under udøvelsen af sin fulde prøvelsesret i forbindelse med fastsættelsen af bøden, i den nævnte doms præmis 185-188 – ikke tog i betragtning, at den deltagelse i overtrædelsen, som virksomheden blev tilregnet ansvaret for, var mindre alvorlig, end den deltagelse, som de virksomheder, der dannede den »hårde kerne« i kartellet, havde gjort sig skyldige i, skal det bemærkes, at det ikke tilkommer Domstolen, når den træffer afgørelse vedrørende retlige spørgsmål under en appelsag, af billighedsgrunde at omgøre det skøn, som Retten har udøvet under udøvelsen af sin fulde prøvelsesret vedrørende størrelsen af de bøder, som er pålagt virksomheder for overtrædelse af EU-retten (dom af 28.6.2005, Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P – C-208/02 P og C-213/02 P, EU:C:2005:408, præmis 245, og af 11.7.2013, Gosselin Group mod Kommissionen, C-429/11 P, ikke trykt i Sml., EU:C:2013:463, præmis 87).
- 48 Det skal desuden bemærkes, at der ved fastsættelsen af bødernes størrelse skal tages hensyn til overtrædelsernes varighed og til alle de elementer, der kan indgå i vurderingen af deres grovhed (dom af 28.6.2005, Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P – C-208/02 P og C-213/02 P, EU:C:2005:408, præmis 240, og af 11.7.2013, Team Relocations m.fl. mod Kommissionen, C-444/11 P, ikke trykt i Sml., EU:C:2013:464, præmis 98).
- 49 De elementer, der indgår i vurderingen af overtrædelsernes grovhed, omfatter bl.a. de enkelte virksomheders adfærd og rolle ved gennemførelsen af kartellet, den fortjeneste, som virksomhederne har kunnet opnå ved kartellet, deres størrelse og værdien af de omhandlede varer samt den risiko, som overtrædelser af denne art indebærer for gennemførelsen af Unionens mål (dom af 28.6.2005, Dansk Rørindustri m.fl. mod Kommissionen, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P – C-208/02 P og C-213/02 P, EU:C:2005:408, præmis 242, og af 11.7.2013, Team Relocations m.fl. mod Kommissionen, C-444/11 P, ikke trykt i Sml., EU:C:2013:464, præmis 100).
- 50 I nærværende sag er det, som det fremgår af den appellerede doms præmis 155, ubestridt, at Roca Sanitario i sin egenskab af moderselskab, der ejede hele kapitalen i Laufen Austria, skal holdes ansvarlig for sidstnævnte virksomheds adfærd, som bestod i samordning af fremtidige prisforhøjelser, dernæst at Roca Sanitario som følge af Laufen Austrias deltagelse i møder i Arbeitskreis Sanitärindustrie fik kendskab til det materielle omfang af den fastslåede overtrædelse, for så vidt som den omfattede tre undergrupper af produkter, hvilket appellanten ikke har bestridt under sagen, og endelig at denne overtrædelse berørte hele det østrigske område.

- 51 Retten konkluderede på baggrund heraf, at Kommissionen i overensstemmelse med punkt 21-23 og 25 i retningslinjerne af 2006 med rette kunne anse koefficienterne for »overtrædelsens grovhed« og »ekstrabeløb« på 15% for passende.
- 52 Roca Sanitario har i denne henseende foreholdt Retten, at den ikke tog hensyn til den omstændighed, at Laufen Austria og Roca France ikke tilhørte den »hårde kerne« i kartellet, idet disse virksomheder bl.a. ikke havde bidraget til etableringen og bevarelsen af kartellet.
- 53 Selv om det lægges til grund, at denne omstændighed er godtgjort, kan den under alle omstændigheder ikke påvise, at Retten burde have fastslået, at koefficienterne for »overtrædelsens grovhed« og »ekstrabeløb« på 15% ikke er passende eller er for høje, eftersom en sådan procentsats var berettiget alene som følge af den omhandlede overtrædelses art, dvs. samordningen af prisforhøjelser. En sådan overtrædelse betragtes således som blandt de mest alvorlige konkurrencebegrænsninger i henhold til punkt 23 og 25 i retningslinjerne af 2006, og en sådan sats på 15% svarer til den laveste sats i den sanktionsskala, der er fastsat for sådanne overtrædelser i medfør af disse retningslinjer (jf. i denne retning 11.7.2013, Ziegler mod Kommissionen, C-439/11 P, EU:C:2013:513, præmis 124 og 125, og af 11.7.2013, Team Relocations m.fl. mod Kommissionen, C-444/11 P, ikke trykt i Sml., EU:C:2013:464, præmis 125).
- 54 Retten kunne derfor med rette fastslå, i den appellerede doms præmis 169 og 185, at Kommissionen ikke havde tilsidesat proportionalitetsprincippet ved at fastsætte koefficienterne for »overtrædelsens grovhed« og »ekstrabeløb« til 15%, på trods af den omstændighed, at den geografiske rækkevidde af deltagelsen i den omhandlede overtrædelse var begrænset til alene det franske og det østrigske område.
- 55 For så vidt som Roca Sanitario for det andet har foreholdt Retten, at den – selv om den fastslog, at den deltagelse i overtrædelsen, som virksomheden blev tilregnet ansvaret for, var mindre alvorlig, end den deltagelse, som de øvrige deltagere i kartellet havde gjort sig skyldige i – anvendte de nævnte koefficienter på virksomheden og dermed tilsidesatte ligebehandlingsprincippet, må det fastslås, som Kommissionen i det væsentlige har anført, at de begrundelser, der fremgår af den appellerede doms præmis 168 og 169 samt 186 og 187, hvorefter en overtrædelse, der dækker seks medlemsstater og tre undergrupper af produkter, skal anses for mere alvorlig end en overtrædelse som den foreliggende, som er begået på to medlemsstaters område, og hvorefter de virksomheder, der deltog i den første overtrædelse, af denne årsag alene burde være blevet pålagt en bøde, der var beregnet på grundlag af højere koefficienter for »overtrædelsens grovhed« og »ekstrabeløb« end de for appellantens gældende, er behæftet med en retlig fejl.
- 56 Hvad angår fastsættelsen af koefficienterne for »overtrædelsens grovhed« og »ekstrabeløb« fremgår det således af punkt 22 og 25 i retningslinjerne af 2006, at der skal tages en række faktorer i betragtning, navnlig dem, der er anført i disse retningslinjers punkt 22. Selv om der med henblik på at vurdere en overtrædelses grovhed og derefter at fastsætte den bøde, der skal pålægges, bl.a. kan tages hensyn til denne overtrædelse geografiske udstrækning, kan den omstændighed, at en overtrædelse har en videre udstrækning i forhold til en anden, ikke i sig selv nødvendigvis medføre, at denne første overtrædelse samlet set, og navnlig i betragtning af sin art, skal anses for mere alvorlig end den anden og dermed begrunde en fastsættelse af højere koefficienter for »overtrædelsens grovhed« og »ekstrabeløb« end dem, der var fastsat til beregning af bøden for denne anden overtrædelse (jf. i denne retning dom af 10.7.2014, Telefónica og Telefónica de España mod Kommissionen, C-295/12 P, EU:C:2014:2062, præmis 178).
- 57 Det skal bemærkes imidlertid, at ligebehandlingsprincippet er et grundlæggende princip i EU-retten, som er fastslået i artikel 20 og 21 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder. Det fremgår af fast retspraksis, at dette princip kræver, at ensartede situationer ikke må behandles

forskelligt og forskellige situationer ikke behandles ens, medmindre forskelsbehandlingen er objektivt begrundet (jf. bl.a. dom af 12.11.2014, Guardian Industries og Guardian Europe mod Kommissionen, C-580/12 P, EU:C:2014:2363, præmis 51).

- 58 Iagttagelsen af dette princip gælder for Retten, ikke alene inden for rammerne af dens legalitetskontrol af Kommissionens afgørelse om at pålægge bøder, men tillige under udøvelsen af dens fulde prøvelsesret. Udøvelsen af en sådan prøvelsesret må imidlertid ikke føre til en forskelsbehandling af de virksomheder, der har deltaget i en aftale eller samordnet praksis i strid med artikel 101, stk. 1, TEUF, i forbindelse med fastsættelsen de bøder, der pålægges dem (jf. i denne retning dom af 18.12.2014, Kommissionen mod Parker Hannifin Manufacturing og ParkerHannifin, C-434/13 P, EU:C:2014:2456, præmis 77).
- 59 Som det følger af Domstolens praksis, skal en inddragelse, for at bedømme en overtrædelses grovhed, i medfør af samme princip, af forskellene mellem de virksomheder, der har deltaget i et og samme kartel, bl.a. med hensyn til den geografiske udstrækning af deres respektive deltagelse, ikke nødvendigvis finde sted ved fastsættelsen af koefficienterne for »overtrædelsens grovhed« og »ekstrabeløb«, men kan ske i forbindelse med beregningen af bøden, som tilfældet er med justeringen af grundbeløbet på grundlag af skærpende og formildende omstændigheder i henhold til punkt 28 og 29 i retningslinjerne af 2006 (jf. i denne retning dom af 11.7.2013, Gosselin Group mod Kommissionen, C-429/11 P, ikke trykt i Sml., EU:C:2013:463, præmis 96-100, og af 11.7.2013, Team Relocations m.fl. mod Kommissionen, C-444/11 P, ikke trykt i Sml., EU:C:2013:464, præmis 104 og 105).
- 60 Som Kommissionen har bemærket, kan sådanne forskelle ligeledes vise sig i forbindelse med den værdi af afsætningen, der lægges til grund ved beregningen af bødens grundbeløb, for så vidt som denne værdi for hver deltagende virksomhed afspejler betydningen af dens deltagelse i den omhandlede overtrædelse i henhold til punkt 13 i retningslinjerne af 2006, hvilket gør det muligt at tage udgangspunkt i et beløb, som afspejler overtrædelsens økonomiske betydning og virksomhedens bidrag til denne overtrædelse ved beregningen af bøden (jf. i denne retning dom af 11.7.2013, Team Relocations m.fl. mod Kommissionen, C-444/11 P, ikke trykt i Sml., EU:C:2013:464, præmis 76).
- 61 Heraf følger, at for så vidt som det er ubestridt, at grundbeløbet for de bøder, der er pålagt appellanten, er blevet fastsat på grundlag af værdien af Laufen Austrias afsætning på det østrigske område og Roca Frances afsætning på det franske område, kunne Retten i den appellerede doms præmis 168 og 169 samt i præmis 186 og 187 fastsætte satsen for koefficienterne for »overtrædelsens grovhed« og »ekstrabeløb« til 15% af denne værdi uden at tilsidesætte ligebehandlingsprincippet.
- 62 Selv om det fremgår af det ovenstående, at Rettens begrundelse i den appellerede doms præmis 168 og 169 samt i præmis 186 og 187 er behæftet med en retlig fejl, skal det bemærkes, at hvis begrundelsen i en afgørelse afsagt af Retten indeholder en tilsidesættelse af EU-retten, men konklusionen er berettiget af andre retlige grunde, bevirker en sådan tilsidesættelse ikke, at denne afgørelse skal ophæves, men at begrundelsen skal ændres (jf. i denne retning dom af 9.6.1992, Lestelle mod Kommissionen, C-30/91 P, EU:C:1992:252, præmis 28, og af 9.9.2008, FIAMM m.fl. mod Rådet og Kommissionen, C-120/06 P og C-121/06 P, EU:C:2008:476, præmis 187 og den deri nævnte retspraksis).
- 63 Som det fremgår af de begrundelser, som er anført i nærværende doms præmis 56-61, og som skal erstatte de af Retten anvendte begrundelser, er dette tilfældet i nærværende sag.
- 64 Herefter skal det andet anbringende om, at Retten begik en retlig fejl og bl.a. tilsidesatte proportionalitetsprincippet og ligebehandlingsprincippet, med den begrundelse, at Retten, idet den på appellanten ikke anvendte lavere koefficienter for »overtrædelsens grovhed« og »ekstrabeløb« end de

koefficienter, der blev anvendt på de virksomheder, hvis deltagelse i overtrædelsen var mere alvorlig, ikke tog i betragtning i den appellerede dom, at den deltagelse i overtrædelsen, som appellanten blev tilregnet ansvaret for, var mindre alvorlig, forkastes.

- 65 Hvad angår klagepunktet om, at Retten i den appellerede doms præmis 185 tilsidesatte begrundelsespligten og princippet om beskyttelse af den berettigede forventning, idet den fastslog, at Kommissionen havde handlet i overensstemmelse med proportionalitetsprincippet, skal det bemærkes, at Retten beskrev metoden til beregning af bøden i generelle vendinger i den appellerede doms præmis 148 og 149 og Kommissionens anvendelse heraf i nærværende sag i nævnte doms præmis 150-152.
- 66 Et sådant klagepunkt kan herefter ikke tiltrædes.
- 67 Hvad endelig angår klagepunktet om, at Retten ikke som formildende omstændighed som omhandlet i punkt 29, tredje led, i retningslinjerne af 2006 tog hensyn til, at appellants deltagelse i overtrædelsen var mindre alvorlig end de andre deltageres, er det ubestridt, at Roca Sanitario har begrænset sig til at gøre den begrænsede karakter af Roca Frances og Laufen Austrias deltagelse i den fastslåede overtrædelse gældende.
- 68 I medfør af punkt 29 i retningslinjerne af 2006 skulle appellanten – for at kunne opnå en nedsættelse af bøden som følge af sådanne formildende omstændigheder – have fremlagt bevis for, at virksomheden i praksis har undladt at anvende de ulovlige aftaler ved at udøve en konkurrencemæssig adfærd på markedet, hvilket appellanten ikke har gjort, som Retten fastslog i den appellerede doms præmis 177.
- 69 Under alle omstændigheder kan en sådan bedømmelse af beviserne ikke anfægtes i forbindelse med en appel, medmindre disse beviser er gengivet urigtigt, hvilket ikke er påberåbt i nærværende sag (jf. i denne retning dom af 13.1.2011, Media-Saturn-Holding mod KHIM, C-92/10 P, ikke trykt i Sml., EU:C:2011:15, præmis 27, af 10.7.2014, Grækenland mod Kommissionen, C-391/13 P, ikke trykt i Sml., EU:C:2014:2061, præmis 28 og 29, og af 20.1.2016, Toshiba Corporation mod Kommissionen, C-373/14 P, EU:C:2016:26, præmis 40).
- 70 Det følger heraf, at klagepunktet vedrørende Rettens undersøgelse af formildende omstændigheder som omhandlet i punkt 29, tredje led, i retningslinjerne af 2006 skal forkastes.
- 71 Det følger af foregående betragtninger som helhed, at det andet anbringende og dermed appellen må forkastes.

Sagens omkostninger

- 72 I henhold til artikel 184, stk. 2, i Domstolens procesreglement træffer Domstolen afgørelse om sagsomkostningerne, såfremt appellen forkastes.
- 73 I henhold til procesreglementets artikel 138, stk. 1, der i medfør af samme reglements artikel 184, stk. 1, finder anvendelse i appelsager, pålægges det den tabende part at betale sagsomkostningerne, hvis der er nedlagt påstand herom. Da appellanten har tabt sagen, og Kommissionen har nedlagt påstand om, at appellanten tilpligtes at betale sagsomkostningerne, bør det pålægges appellanten at betale sagsomkostningerne i forbindelse med appellen.

På grundlag af disse præmisser udtaler og bestemmer Domstolen (Første Afdeling):

- 1) **Appellen forkastes.**

2) **Roca Sanitario SA betaler sagsomkostningerne.**

Underskrifter